

PETRONE PRINDI „MINU” SARI: SELFIE-AJASTU KIRJANDUSE KAARDISTUSI

Anneli Kõvamees

Tallinna Ülikool

Ülevaade. Kirjastus Petrone Print on eelkõige tuntud „Minu” sarja poolest. Nüüdseks saja raamatuni jõudnud sarjas vahendavad oma võõrsil elamise kogemusi enamasti eelneva kirjandusliku kogemuseta erinevate elualade esindajad. Kirjanduse demokratiseerumine on üks tänapäevale iseloomulikke tendentse: igapäevast võib kirjutada ning igapäevast võib kirjutada raamatu. Sarja puhul võib välja tuua teisigi ajastuomaseid suundumusi, lisaks kirjanduse demokratiseerumisele tuleb esile ka mina-kesksus (mida ilmekalt markeerib ka sarja pealkiri) ning nn kogemusraamatute buum. Taolised teosed paiknevad žanrilisel hämaralal, ka „Minu” sarja raamatuid võib käsitleda nii reisikirjade kui ka näiteks autobiograafiatena. Võttes aluseks „Minu” sarja, vaatleb artikkel suundumusi kaasaegses eesti kirjanduses, vaeb sarja fenomeni ja struktuurimustreid ning püüab tuua selgust sarja žanrilisse kuuluvusse.¹

Võtmesõnad: „Minu” sari, reisikirjandus, kaasaegne eesti kirjandus

„Iga haritud inimene võib vähemalt ühe romaani kirjutada – romaani iseenesest.”

A. H. Tammsaare „Ma armastasin sakslast”

Sissejuhatavat: kaasaega raamistades

Kaasaegse ühiskonna ühe olulise iseloomuliku märksõnana võib välja tuua mina-kesksuse, eriti seoses millenniumi-põlvkonnaga

¹ Artikli valmimist on toetanud Euroopa Liit Euroopa Regionaalarengu Fondi kaudu (Eesti-uuringute tippkeskus), see on seotud Eesti Haridus- ja Teadusministeeriumi uurimisprojektiga IUT 18-4.

(vt Stein 2013). Nii näiteks võimaldab tehnoloogia areng saada erinevaid teenuseid ja tooteid just mulle sobival ajal ja viisil, olgu selleks siis näiteks taksondus, telesarjade ja filmide vaatamine, muusika kuulamine, kauba tellimine vm. Tehnoloogia plahvatuslik areng võimaldab igaühel edukalt tegutseda valdkondades, mis veel mõnikümme aastat tagasi eeldasid spetsiaalset väljaõpet, üks ilmekam sellekohane näide on kindlasti fotograafia.²

Sotsiaalmeedia kanalid võimaldavad igaühel luua oma maailma ja olla selle maailma kese. Nii on tõusnud tunnetav, kogev subjekt esiplaanile. Igaühe kogemus leitakse olevat väärt teistega jagamist, nii on võimalik osa saada inimeste tegevustest, mõtetest, tunnetest ehk teisisõnu on võimalik osa saada inimeste igapäevaelu reportaažidest. Selle ilmekas näide on kõikvõimalikud blogid, Twitter jm sotsiaalmeedia kanalid, aga ka kirjandusmaastik, kus olulisele kohale on tõusnud eluloo-, mälestus- ja reisiraamatud. Ei ole enam haruldane, et esmalt internetikeskkonnas avaldatu ilmub hiljem paberkandjal raamatuna³ (vt ka näiteks mitmed „Minu” sarja raamatud).

² Pildistan, järelkult olen, võiks olla tänapäeva üks juhtmõtteid. Praegust ajajärku võib iseloomustada kui *selfie*-ajastut, kus *selfie* tegemine ehk iseenda pildistamine on muutunud massiliseks ning *selfie*'st ja *selfie-stick*'ist on saanud ajastut iseloomustavad märksõnad. (Oxford English Dictionary valis *selfie* koguni 2013. aasta sõnaks. <http://blog.oxforddictionaries.com/press-releases/oxford-dictionaries-word-of-the-year-2013/>.) On märgitud, et foto peatab aja, igavikustab ühe hetke ning mida ei ole pildistatud ja jagatud, see on kadunud või ei olegi seda juhtunud (Stavans, Ellison 2015: 116, 119). Iga hetk tuleb püüda pildile ja veel olulisem, seda pildile püütud hetke tuleb (eeskätt sotsiaalmeedias) jagada. On koguni märgitud, et „tänapäeval on fotode vaikiv olek jagamine” (Tiidenberg 2015: 121). Täenduslikult langes fotograafia ajastu kokku massiturismi tulekuga ning aitas viimase levikule kaasa (Stavans, Ellison 2015: 109). Fotod on oluline komponent ka „Minu” sarja raamatute juures, mitu alguses fotolehekülgedeta raamatut on hiljem uuesti välja antud fotolisadega. Pildimaterjalil on oluline roll maa (ja ka autori) kuvandiloomes, täiendades oluliselt teksti. Pildilisusele suunatud ühiskonnas ei saa seega fotode rolli kindlasti alahinnata ning õigupoolest väärleksid need omaette uurimist.

³ Seejuures on täheldatud teise variandi teatavat elitaarsust, kui näiteks blogides või Twitteris avaldatu ilmub raamatuna: „Ta muutub rohkem Autoriks, tema teos muutub Raamatuks ja ka tema looming muutub selle sammu abil Kirjanduseks. Nii saaks tõmata piiri internetikirjanduse vahele, mis oleks kõigile kättesaadav massikirjandus, ning raamatukirjanduse vahele, mis on muutunud või üha muutumas eliidi tähistajaks. Trükitud

Kirjandus on demokratiseerunud, igaühest võib kirjutada raamatu ning igaüks võib raamatu kirjutada ja avaldada. Igaühe mina on potentsiaalselt väärt olema teose kese. Selle üheks iseloomulikuks näiteks on ka Petrone Prindi nüüdseks juba kümme aastat ilmunud „Minu“ sari, millele keskendub järgnev käsitlus. Milles seisneb sarja fenomen? Millised kaasaja kirjandusele iseloomulikud suundumused selles ilmnevad? Milline on sarja teoste žanriline kuuluvus?

„Minu“ sarja suund ja positsioon

2007. aastal asutatud kirjastus Petrone Print on eelkõige tuntud tänu „Minu“ sarjale, kus on ilmunud juba sada raamatut ja nende hulk aina kasvab. Sarja avas kirjastuse looja Epp Petrone „Minu Ameerika“ (2007), mis kuulub sarja kümne enimmüüdud raamatu hulka (Rudi 2014). Suurem osa sarja raamatutest on kirjutatud Euroopast, ent viimastel aastatel on haare aina laienenud. Enamik autoritest on kirjandusvälise taustaga erinevate elualade esindajad, kes jagavad oma võõrsiloleku kogemust.⁴ Sarjal on selgelt seatud eesmärk: „... leida erinevaid inimtüüpe ja elulaade, nii et lisaks antud maa tutvustusele tutvustame alati ka mingit subkultuuri [...]. Nii et iga raamat sarjas tutvustaks lugejatele maailma mitmes mõttes uue nurga alt.“ (Salong 2010) Teisal on sarja looja pidanud oluliseks rõhutada sarja etnoloogilis-sotsioloogilist aspekti (Petrone 2010) ning seda, et „Meie ambitsioon ei olegi, et raamatud oleksid Nobeli preemia väärilised, vaid meie soov on eestlast praegusel ajastul portreterida“ (Rudi 2014). „Ja just nõndamoodi meie lugejad neid raamatuid näivad võtvatki: meile andestatakse rohkem kui päriskirjanikele, sest me pakume midagi muud: siiralt päris iseenda maailma“ (Petrone 2010).

raamatut saaks näha elitaarse kunstivormina, mis eristub massitarbimises olevast interneti-kirjandusest.“ (Viires 2010: 279)

⁴ Eranditeks näiteks Olev Remsu „Minu Neenetsimaa“ (2010), Vahur Afanasjev „Minu Brüssel“ (2011), Mika Keränen „Minu Supilinn“ (2012), Eia Uus „Minu Prantsusmaa“ (2013), Contra „Minu Läti“ (2016).

Eelnevast nähtub, et sarja väljaandjad on selgelt määratlenud sarja suuna ja positsiooni, seadmata seejuures kõrgkirjanduslikke ambitsioone.⁵ Kui laenata paralleeli spordimaailmast, siis märgitakse kergemas kaalukategoorias, seda ka selgelt teadvustades, ning „kirjanduslikke kirkushetki” nähakse lisaboonusena (Petrone 2010). On leitud oma nišš ja lugejaskond. Nullindate mõttevahetuses⁶ märgiti muu hulgas: „Kas lugejad otsivad kirjandusest midagi muud, kui nad otsivad telerist, ajakirjandusest, netist? Paistab, et mitte. See aga tähendab, et kunstil pole siia vahele asja. Kunst ei ole selle elamuse, selle suhte jaoks vajalik.” (Hennoste 2009: 1280) See on üks iseloomulikke tendentse tänapäeval, mil teatav (ja näib, et üsna arvestatav) osa lugejaskonnast otsibki eeskätt selgelt kulgevat lugu, lihtsas keeles teksti. Näitena võib tuua „Minu” sarjale lähedase Elizabeth Gilberti menuki „Eat. Pray. Love. One Woman’s Search for Everything Across Italy, India and Indonesia” (2006) (eesti keeles „Söö. Palveta. Armasta. Ühe naise püüdlemine kõige poole Itaalias, Indias ja Indoneesias” (2007)). Millised on siis selle loo peamised komponendid ja ülesehituslikud struktuurimustrid?

Mina ja minu maailm

Õigupoolest võtab Gilberti teose alapealkiri ilmekalt kokku ühe olulise (kui mitte isegi kõige olulisema) suuna „Minu” sarja raamatutes. Valdava osa moodustavad naisautorite kirjutatud raamatud, kus äramineku peamiseks tõukeks on saanud rahulolematuse senise elu(korralduse)ga. Nii otsustatakse teha kannapööre ja siirduda välismaale, sageli ajutiselt, ent nii mitmelgi juhul saab sellest minekust

⁵ Autoritele on Epp Petrone kirjutanud üldise juhise, mis peaks oma kogemuse ja mõtete kirjapanemisel abiks olema, teisalt aga tagama sarja ühtsuse (vt Petrone 2008). Kuigi see on mõeldud sarja raamistava ja ühtlustava juhisenä, on autoritele jäetud siiski küllalt vaba ruumi, nii et „Minu” sarja puhul ei saa rääkida ühe kindla malli järgi loodud teostest.

⁶ Peamiselt Loomingu veergudel peetud mõttevahetus 2000. aastate eesti kirjanduse üle, vt Hennoste 2006, 2009, Vaher 2009, Velsker 2009, Kaus 2009, Kesküla 2010, Pilv 2010, Viires 2010, Väljataga 2010.

pikemaagene kohalolek. Harvad ei ole juhtumid, kus muinasjutuliikult leitakse laia maailma minnes ka elu armastus ning jäädaksegi võõrsile. Uues keskkonnas ja uues olukorras hakatakse maailma ja iseennast teise pilguga nägema ning seda kogemust vahendataksegi lugejale. Seejuures „Teise peeglis mõtestatakse ümber oma senine identiteet ja väärtushinnangud, mis end erinevusega kohtumisel hoopis isesuguse nurga alt lasevad paista” (Liiv 2012: 85). Aegamisi teadvustuvad fundamentaalsemad erisused (ühiskonnakorraldusest, kultuurist ja/või religioonist tulenevad) ning mida erinevam on teine kultuur, mida võõram, seda teravam on (vähemasti esialgne) vastasseis ja ka kultuurišokk. Sellest, kui hästi või halvasti teise kultuuriga kohanetakse, sõltub suuresti ka vaade sellele kultuurile. Uues kultuuris/ühiskonnas tuleb end n-ö uuesti „üles ehitada”, leida oma koht ehk nagu Michel Butor on märkinud, tuleb õppida uuesti lugema (Butor 2001: 76): võõrast kultuuri loetakse kui võõrast teksti, kusjuures alguses valmistab võõras raskusi, ent lõpuks tuntakse end vabalt nii võõras keeles kui ka kultuuris, esialgne võõras muutub omaks. Võidakse muutuda välismaalasest kohalikuks⁷ (Kõvamees 2013: 86), selle märgid on, et võetakse omaks teatavad kultuurilised

⁷ „Minu” sarja raamatud põhinevad mitte-turistlikul reisikogemusel (vt Kõvamees 2013: 86) ja võiksid kanda ka alapealkirja „Ma pole turist, ma elan siin”. Viis, kuidas ühe maaga tutvutakse, mõjutab seda pilti, mis sellest maast saadakse ja milline ettekujutus kujuneb. Siinkohal võiks aga tähelepanu juhtida asjaolule, et turistina reisimine, mis enamasti tähendab eelnevalt planeeritud raamistikus liikumist, iseenesest ei tähenda automaatselt ka ainuüksi turistlikku kogemust, kui pidada viimase all silmas (kiir)visiiti peamiste (turistlike) vaatamisväärsuste juurde. Ka ei tähenda turismi-reisi põhjal kirjutatud reisikiri automaatselt pealiskaudset turismikirja, kui kasutada siinkohal omaaegsel kirjandusmaastikul kasutusel olnud mõistet (vt Minimus 1964). Saadavad kogemused ja see, mida nähakse, sõltub siiski kogejast endast ning välistatud ei ole etteantud turistlikust raamistikust väljapoole liikumine ja nägemine. Samas on võimalik ka, et mitte-turistlikul kogemusel põhinevate reisikirjade, sh ka „Minu” sarja seas, leiab vaid kogemuse pealispinnal liikuvaid käsitlusi, mis ei paku võimalusi sügavamateks mõttekäikudeks ehk ei paku võimalusi suurepärase reisikirja tunnuseks olevaks n-ö kolmekordseks reisiks: reis võõrale maale (reisikirjast saab lugeda maast ja rahvast), kirjutaja mõtetesse (reisikogemusest tõukuvad mõttekäigud) ning ka lugejasse endasse (lugejas tekkivad mõttearendused ja ideed (vt ka Fussell 2001: 106, Kõvamees 2008: 124)).

käitumis- ja toimimismallid, mis markeerivad kuulumist sellesse kultuuri. Need võivad olla midagi nii lihtsat kui teataval viisil aadressi kirjutamine (Alari 2012: 265) või näiteks teatava liikumisviisi omandamine, „liigun nagu põlistökyölane” märgib „Minu Tōkyō” autor (Yano 2013: 103), jõudes fundamentaalsemate teisenemisteni, mille käigus mina muutub. Lõppkokkuvõttes võib kujuneda kaksikidentiteet, ühtviisi kindlalt tuntakse end mõlemas kultuuris. Samas ollakse siiski maksimaalsel juhul *near native*, ei olda siiski „päris” kohalik, miski jääb alati eristama. Seda tõdevad ka paljud „Minu” sarja autorid, näiteks: „Ükskõik kui hästi ka ei tuntaks teineteise riigi ajalugu ning ühiskonnakorraldust, on igas kultuuris asju, mis on mõistetavad ainult selle kultuuri kandjatele, kellesse see on emapiimaga sisse imendunud” (Praakli 2009: 167).

Kui enamikus „Minu” sarja raamatutes kujutatakse kodunemist võõras keskkonnas, teise kodu leidmist, siis on ka juhtumeid, kus teine jääbki võõraks ning tajutakse enda teisesust, nt „Minu Vietnam”: „... ma tahtsin saada omaks, kuid olin ja jäin võõraks ja see tehti mulle üsna valusalt selgeks” (Kallas 2012: 276). Kõige ekstreemsem sellekohane näide on „Minu Albaania”, mille autor nendib, et „kohalikele olin ma alati võõras veri” (Vela 2012: 221). Maa kuvandit varjundab tugevalt autori kogetud perevägivald, teosest kujuneb omalaadne psühholoogiline triller, mis selgelt eristub teistest sarja raamatutest.⁸

„Minu” sarja raamatud pakuvad võimalust autoritele kaasa elada, jutustatava isiklikkus on kindlasti üks sarja fenomeni komponente. Teostes on täheldatav kolmikstruktuur: teose alguses küsimus elust, soovidest, mõttest, nii mõnelgi juhul on jõutud ühel või teisel tasandil kriisi, reisikogemus on aga lõpptulemusena andnud vastused tekkinud küsimus(t)ele või ka neile küsimustele, mida

⁸ Perevägivalda käsitleva „Minu Albaania” puhul kerkis objektiivsuse küsimus teravalt esile, asjaolu, et tegemist on ühe autori isikliku maakogemusega, mis ei pretendeeri üldistustele, jäi nii mõnegi lugeja jaoks märkamata ning tõi kaasa süüdistusi sildistamises (vt nt järelkaja kirjastuse veebilehe kommentaariumis <http://petroneprint.ee/raamatud/minus-albaania/>).

teekonna alguses ei osatud püstitadaagi, lõpptulemusena on saadud targemaks ja leitud rahulolu. Võib öelda, et paljudel juhtudel on tegemist klassikalise kujunemislooga, *Bildungsroman*⁹iga, sarja raamatute seas leiab näiteks klassikalise poisist-kasvab-mees-loo, Justin Petrone „Minu Eesti”, kus lapse sünd märgib kodu leidmist (Petrone 2011: 352). Seejuures on „Minu” sarja raamatutele iseloomulik, et vaadatakse tagasi oma endisele minale kui võhikule (Liiv 2012: 36): „See tähendab, et teksti ühel *ego*-tasandil ehk sellel, kes parasjagu jutustab, on rohkem autoriteeti kui teisel, kellest jutustatakse ehk kes tekstis minevikus tegutseb. Eesmärgiks on rõhutada arengut: mis tasemel oldi kunagi, ja kuhu on jõutud raamatu kirjutamise hetkeks” (Liiv 2012: 37). Lugejal on võimalus autoriga see (targemaks saamise) teekond kaasa teha ning parimatel juhtudel jõuda ka iseenda suhtes paremale arusaamisele.

Enamasti on sarja lugudes lõppjaamaks sisemine rahulolu ja lihtsaid elutödesid väärtustav eluhoiak, näiteks märgib „Minu Kopenhaageni” autor: „Võttis aega, et mõista, kuidas on võimalik elada liigse muretsemiseta, aga viimaks õppisin selle ära. [...] *Hygge*⁹ on mulle pikapeale omaseks saanud” (Nielsen 2013: 12). Või „Minu Itaalia”: „Itaalia on mind õpetanud väärtustama perekonna- ja sõprussuhteid, märkama olulisi asju enda ümber ning õpetanud oskust tunda rõõmu pisiasjade üle ja märgata väiksemaidki detaile” (Praakli 2009: 319–320), „Minu Sitsiilia” autor: „Olen nüüdseks õppinud mõtlema iseendale ja tegutsema oma heaolu nimel” (Merusk 2012: 18), lisades: „Põhiline on endaga rahulolu ja see on mul siin olemas” (sammas, 245). Enamik „Minu” sarja autoreid on naised, kes, nagu Kate Cantrell on märkinud, rõhutavadki isikliku arengu iha ja tasakaalu, reisikiri on kui enese teadvustamise registreerija (Cantrell 2011: 46). Selle suuna tuntuim esindaja on eelnimetatud Gilberti „Söö. Palveta. Armasta”.¹⁰

⁹ Sageli kasutataksegi maa erilise elutunnetuse märgistamiseks vastavast keelest pärit sõna, vt ka nt „Minu Guatemala” *poco-poco* (‘tasapisi’) (Kahu 2011: 148 jj) ja „Minu Brasiilia” *jeitinho brasileiro* (Gerhold 2012: 147).

¹⁰ Gilberti (nais)lugejaid sarnastele eneseotsingutele kutsuvat ning täiel rinnal elamist rõhutavat teost kriitilisemalt hinnanud on muu hulgas toonud välja asjaolu, et „nartsis-

Paljusid „Minu” sarja raamatuid võibki lugeda kui Gilberti-vaimus enesebiraamatuid, ent paremas osas ei keerle need pelgalt kirjutaja isiku ümber, vaid isikulugu põimub muu hulgas tänapäeva ühiskonna pildistustega. Kaasaegsuse aspekt on veel üks lugejaid paeluvaid komponente. Ühe peamise teemana kõnetab tänapäeva lugejat globaliseerumine ja asjaolu, et elatakse sidekriipsuliste identiteetide¹¹ ajastul. „Uue Euroopa kodanik räägib erinevaid keeli ning tunneb ennast koduselt enamikus liikmesriikides. [...] Mida tugevamaks segunenud „globaalne küla” kasvab, seda enam saab normiks just „multikultuurne salat”” (Roose 2011: 274). Sarja raamatud annavad hea ülevaate tänapäeva ühiskonnast, selles toimunud muutustest ja kohanemisest nende muutustega. Kirjutades isiklikest läbielamistest, avaneb ka kirjutajat ümbritsev maailm, nii moodustub „Minu” sarja raamatutest omalaadne mosaiikpilt 20. sajandi lõpu – 21. sajandi alguse ühiskonnast. „Minu” sari pakub sissevaadet maailma läbi erinevate eestlaste pilkude. Sarjas ilmneb ühe olulise viimaste kümnendite suunana eestlaste väljaränne, millest on hakatud järjest enam rääkima. Sarja põhjal kujuneb üsna hea ülevaade eestlaste väljarände põhjustest, kuigi on märgitud, et selles ei peegeldu väljarände kogu spekter (vt Sedman 2016).

sistlikus new age'i vaimus kirjatöö” kasutab stereotüüpset ida-kuvandit, fetišeerib ida, mis seostatakse sügavamõttelisuse ja spirituaalsusega, kus võivad end leida depressiivsed valged majanduslikult heal järjel naised (Callahan 2007). Teos, mis on pannud aluse tervele tööstusele, kutsub üles samalaadset teekonda ette võtma, paraku tegelikkuses saavad vähesed endale seda majanduslikult lubada (Sanders, Barnes-Brown 2010). Raamat on leidnud ka omalaadse jälgenduse: ameeriklane Andrew Gottlieb on kirjutanud paroodia pealkirjaga „Drink, Play, F@#k: One Man's Search for Anything Across Ireland, Vegas, and Thailand” (2009). Paroodilise vastusena sarnastele eesti naisautorite lugudele on ilmunud Jaak Urmetilt Grete Márquezi nime all „Eesti naise õnn” (2009).

¹¹ *Hyphenated-identity* markeerib mitmikidentiteeti, nt *British-Asian*, *African-American* vms (Thompson 2011: 5).

Helklemine žanripiiridel

Rääkides väljarändajate lugudest, on muu hulgas märgitud, et „Arvestades paljude saabumiste püsivat olemust „Minu“-sarja kontekstis, ei ole tegemist mitte niivõrd reisikirjaga, kuivõrd autori emigreerumise kirjeldamisega, oma elu rajamisega uues riigis [...]. „Minu“-sarja raamatuis kirjeldatakse elamist võõras riigis, mitte reisimist” (Sedman 2015: 16). Kuigi reisikirjale traditsiooniliselt omane kolmikjaotus – teeleminek, kodust lahkumine ja kusagil mujal olek ning tagasitulek – on olemas ka „Minu” sarja raamatutes, ent sageli mitte selle klassikalisel kujul. Aina sagedamini on reisi kolmas osis ehk naasmine alguspunkti lükkunud määramata tulevikku: kirjutajad on jäänud elama mujale, samas sooritades üha uusi reise/liikumisi ühe suure reisi sees. Elu tänapäeva globaliseerunud maailmas võiks seega iseloomustada fraasiga „elu kui permanentne reis”.

Eelnevast tõukudes on asjakohane teha kõrvalepõige žanrilistesse üksikasjadesse ja püüda „Minu” sarja raamatuid žanriliselt täpsemalt määratleda. Alustades sellest, et reisikirjandust käsitletakse üldmõistena, mis hõlmab nii fiktsionaalseid kui ka mittefiktsionaalseid reisimisega seotud tekste, olgu selleks siis reisijuhid, reisiromaanid või reisikirjad (Borm 2004: 18–19). Valdkonda saadab raskesti defineeritavus, kuna reisikirjandus laenab osiseid memuaarilt, ajakirjanduselt, kirjadest, reisijuhtidest jne (Youngs 2013: 1). Võib öelda, et hõlmatud võib olla pea kõik, mis vähegi vaatluse all oleva reisiga seotud on: topograafilised kirjeldused, ajalugu, autobiograafia, mõlgutused ükskõik millest (Youngs 2013: 8), seetõttu võib üht ja sama teksti määratleda näiteks nii reisikirja kui ka memuaarina (eesti kirjandusest on hea näide Friedebert Tuglase „Esimene välisreis” (1945)). Reisikiri, mida käsitletakse omaette žanrina, on ilukirjanduse ja populaarteadusliku kirjanduse piirialal olev žanr, kus on ühendatud ühtaegu objektiivne ja subjektiivne pool (vt ka Tavel 1986: 270). Subjektiivsus kallutab reisikirja ilukirjanduse valdkonda, objektiivsus (populaar)teaduse valdkonda. Viimasesse

kuuluvad näiteks reisijuhid ja maade teaduslikud kirjeldused, millelt lugeja ei ootagi ilukirjanduslikku kaunisõnalisust ja omapära, vaid faktilist informatsiooni. Jan Borm on reisikirja määratlemise juures toonud sisse dominantsuse aspekti. Reisikirja on ta määratlenud järgmiselt: narratiiv, mida iseloomustab mitte-fiktsionaalne dominant, mis seostub (peaaegu alati) esimeses isikus reisi või reisidega, mis lugeja eelduse kohaselt on tegelikult aset leidnud, samas eeldades või oletades, et autor, jutustaja ja peategelane on üks (Borm 2004: 17). Seega on Tuglase „Esimene välisreis” liigitatav reisikirja määratluse alla. Oma reiside ainest on ta kasutanud mitme novelli juures, mis on liigitatavad reisikirjandusse (vt ka Haug 2011). Bormi määratlusest lähtudes ei välistu ka „Minu” sarja raamatud liigitumast kategooriasse reisikiri, eriti mis puudutab klassikalise kolmikjaotusega tekste, kus autor on kodumaale naasnud.

Enamasti ongi sarja raamatud määratletud reisikirjadena, nad on „omamoodi ühenduslülilik ajaviitekirjanduse ja autobiograafilise kirjanduse vahel” (Viires 2010: 277). Samas on räägitud uutmoodi elulookirjandusest, uuest žanrist – mälestused reaalarajas (Valdvee 2008), on kasutatud määratlust elukiri, kogemusraamat (Petroni 2010). Kogemuskirjandus on üks kaasaegse kirjanduse iseloomulikke nähtusi. Need on sageli žanripiiridel mängivad tekstid (autobiograafia, memuaarid, romaan), kus kesksel kohal on kirjutava mina elukogemus, mida lugejatega jagatakse, nt Aigi Vahingu „Valik” (2010), Vahur Kersna „Ei jäta elamata” (2014), Stig Rästa „Minu Kennedy” (2016) jt, aga siia võib lisada ka näiteks Maarja Kangro teose „Klaaslaps” (2016). Taoline kirjandus võib olla kirjutaja jaoks teraapiavorm ning lugeja jaoks toimida eneseabiraamatuna. Nii nagu „Minu” sarja raamatud, on ka suur osa selle suuna esindajaid raamatumüügi edetabelites esikümnes. Üks populaarsuse põhjusi on kindlasti eespool mainitud „siiralt päris iseenda maailm” (Petroni 2010), mina-keskses maailmas pakuvad suurele osale lugejatest huvi just isikulood ja nii saavad lakkamatult *like*’e ka sotsiaalmeediasse postitatud (mina)lood ja fotod. Mõnes mõttes võib ju „Minu” sarja raamatutest rääkida kui kirjanduslikest *selfie*’dest,

kus iseend portreeritakse maailma taustal. Nii nagu *selfie*'de kohta on märgitud, et need on „lukuauk teise inimese ellu” (Veenre 2014), nii võimaldavad ka „Minu” sarja raamatud kohati üsnagi intiimset pilguheitu autorite ellu. Sarja fenomeni analüüsid on välja toodud näiteks „autorite paljus, kel on igaühel isikupärasest stiilist oma lugu jutustada. See võimaldab imponeerida suuremale lugejaskonnale: kui ei paku huvi üks maa või ei meeldi ühe autori stiil, on valida veel mitmete teiste hulgast” (Pesur 2013: 45). Seega on võimalik leida just enda minale sobiv isik ja stiil, kusjuures maailmas, kus aina vähem loetakse pikki ja keerulisi tekste, võetakse hästi vastu ka sarja keeleline lihtsus ja ladusus.

„Minu” sarja raamatud on erineva dominandiga, kuid reisi-komponent on neis alati olemas, seetõttu võiks teha täpsema määratluse iga konkreetse teose puhul eraldi, on siis tegemist klassikalise reisikirjaga, elulooga vm. Kindlasti on oluline tähele panna fiktsionaalsuse rolli, kuna igal juhul kasutatakse ilukirjanduslikke võtteid: süžee, karakterid ja dialoog (Youngs 2013: 4). Viimase puhul ilmneb fiktsionaalsuse aste eriti selgelt. „Minu” sarja raamatutes on dialoog olulisel kohal (vt nt „Minu Island”), mis tõstatab küsimuse, kas autoril on olnud väga hea mälu, on kasutatud üleskirjutusi või on autor liikunud ringi diktofoniga (vt ka Tisdale 1995; Thompson 2011: 28). Viimased variandid pole välistatud, ent suuremal osal juhtudest on siiski tegemist reisikirja autori konstruktsioonidega. Autor kasutab dialoogivormi kui vahendit oma loo jutustamisel ning lugeja ei saa olla kindel, et vestlused ka sellisel kujul aset leidsid (vt ka Liiv 2012: 31).

Tegemist on konstruktsiooniga: on tehtud teatav valik, mida ja millest kirjutada, me alati valime, mida näeme ja mida ei näe; kellega kohtume; alati loome oma sihtkoha (Youngs 2013: 10). Näiteks „Minu Tai” autor Mai Loog on selle aspekti selgelt ka välja öelnud: „Ja on naiivne arvata, et ma oma tegelikust elust tõesti siis raamatus detailselt teada annan. Ma ikka komponeerisin teemasid, mida kajastada.” (Kesküla 2009) Ka „esmapilgul lihtsana tunduvate või ühemõtteliste kirjelduste pealispinna all peituvad moraalsed,

ideoloogilised, teoreetilised, esteetilised, kosmoloogilised jt seisukohavõtud, hinnangud ja tähendused, mis omavad tihti laiemat ühis- või isegi inimkondlikku kõlapinda. Lühidalt – selle abil, mida otse öeldakse, soovitakse kaudselt öelda ka midagi muud ja üldisemat” (Liiv 2012: 82).

Reisikogemus jõuab lugejani läbi kirjutaja filtri ning läbi kirjutamise, tegemist on reisikogemuse tõlkega tekstivormi (Thompson 2011: 62). Reisiraamat on fakti ja fiktsiooni vahel, subjektiivse uurimuse ja objektiivse dokumendi vahel (Holland, Huggan 2000: 11). Samas ei ole reisikirjanikul sama vabadust mis romaanikirjanikul, lihtsalt mõelda asju välja, sest nii riskitakse sellega, et kirjatöö klassifitseeritaks ilukirjanduseks või hoopis pettuseks (Thompson 2011: 16). Liiga realistlik ja kirjeldav reisikiri on lugejale igav (liiga sarnane reisijuhiga), aga reisikiri, mis on liiga rikkaliku kujutlusvõimega ja metafoorne, läheneb valele (liiga sarnane romaaniga) (Lisle 2006: 30). Nii näiteks helkleb tegelikkuse ja fantaasia piiril „Minu Bangkok”, mis keskendub Tais narkokuriteos süüdimõistetud vanglakogemusele.

Kokkuvõtteks: ajavaimu tabades

„Minu” sarja autorite ring on väga lai, kajastatavad elualad ja -kogemused pärinevad vägagi erinevatest valdkondadest, mis ongi olnud üks sarja põhimõtteid. See asjaolu on, nagu eelnevalt märgitud, kindlasti üks sarja suure populaarsuse põhjuseid. Raamatu vahendusel on võimalik reisida mitte üksnes maailma erinevates piirkondades, vaid ka erinevates eludes. Kaasaja maailmas, kus kõik näib olevat juba nähtud ja avastamata paiku justkui enam ei näigi olevat, pakuvad „Minu” sarja raamatud isikukeskseid ja isikupäraseid sissevaateid maailma. Ühelt poolt pakub sari võimaluse lugeda maadest ja rahvastest, jagades ka näpunäiteid ja nõuandeid tulevastele reisijatele, ehk sarja raamatud täidavad osalt ka reisijuhi rolli, teisalt võimalust kas samastuda või kaasa elada kirjutaja kogemustele, läbielamistele, katsumustele ja õnnestumistele ehk siis saada

osa ühe mina elust. See on võimalus, mida tänapäeval pakuvad sotsiaalmeedia kanalid ja ka näiteks tõsielusarjad.

Taoline kogemuskirjandus võib töötada nii kirjutaja kui ka lugeja jaoks teraapiavormina. Kogemuskirjanduse täpsem žanriline kuuluvus ei ole alati üheselt selge, nii nagu ka reisikirjandus, mille alla „Minu“ sari kõige üldisemalt liigitub, on lai mõiste. Mina-kesksele ühiskonnale kohaselt vormitakse ka žanrid endale kohaseks, žanripiirid hägustuvad. Kõige üldisemalt võiks ajastu märksõnaga haakudes sarja raamatuid nimetada ka kirjanduslikeks *selfie*'deks, kus iseend kujutatakse maailma taustal. Seejuures tehes seda kaasajale tunnuslikult lihtsas ja kergesti haaratavas keeles, mis on tänapäevases valdavalt kiiret ja lühikest teksti eelistavas ühiskonnas samuti plussiks. Arhetüüpne muinasjutulik struktuur – laia maailma minek ja seal õnne leidmine –, mis tekitab lugejas äratundmise, on samuti üks sarja edukuse valem.

Seega võib väita, et „Minu“ sarjas avalduvad peamised ajastule iseloomulikud tendentsid: mina-kesksus, lihtne ja ladus keel ning (kogemus)lugu, ka eneseabi komponent, kirjanduse demokratiseerumine, žanriline piiridel olek. Ühtlasi markeeritakse mitmeid ühiskonnas olulisi teemasid, näiteks eestlaste mobiilsus ja (välja) ränne ning sellest sündiv globaliseeruv pilk ja ainekäsitus. Sarja fenomen peitub kõige üldistatumalt öeldes ajastuvaimu tabamises.

KIRJANDUS

- Alari, Ann 2012. *Minu Inglismaa. Vana ja hea*. Tartu: Petrone Print.
- Borm, Jan 2004. *Defining travel: on the travel book, travel writing and terminology*. – *Perspectives on Travel Writing*. Ed. Glenn Hooper, Tim Youngs. Aldershot: Ashgate, 12–26.
- Butor, Michel 2001. *Travel and writing*. – *Defining Travel. Diverse Visions*. Ed. Susan L. Roberson. Jackson: University Press of Mississippi, 69–87.
- Callahan, Maureen 2007. *Eat, pray, loathe*. – *New York Post* 23.12. <http://nypost.com/2007/12/23/eat-pray-loathe/> (28.01.2016).
- Cantrell Kate 2011. *Eat, pray, loathe: women's travel memoir as moving metaphysical journey or narcissistic new-age babble?* – *Ejournalist: A Refereed Media Journal* 11:1, 45–53.

- Fussell, Paul 2001. *Travel Books as Literary Phenomena. – Defining Travel. Diverse Visions.* Ed. Susan L. Roberson. Jackson: University Press of Mississippi, 105–116.
- Gerhold, Pille 2012. *Minu Brasiilia. Sipelgajaht vihmametsas.* Tartu: Petrone Print.
- Haug, Toomas 2011. *Tuglase reis lõppu. Improvisatsioon kahe novelliga. – Looming 2,* 270–282.
- Hennoste, Tiit 2006. *Piirideni jõudmine. Eesti kirjandus uuel sajandil. – Looming 9,* 1395–1410.
- Hennoste, Tiit 2009. *Mälu ja elu. Grilliajastu kirjandus. – Looming 9,* 1271–1280.
- Holland, Patrick; Graham Huggan 2000. *Tourists with Typewriters. Critical Reflections on Contemporary Travel Writing.* Michigan: The University of Michigan Press.
- Kahu, Kaja 2011. *Minu Guatemala. Maa, kus vikerkaar saab oma värvid.* Tartu: Petrone Print.
- Kallas, Kristina 2012. *Minu Vietnam. Maailmakodanik, seljakott ja beebi.* Tartu: Petrone Print.
- Kaus, Jan 2009. *Liiga palju paljusust. – Looming 12,* 1687–1695.
- Kesküla, Kalev 2009. *Mai Loog – Tai filosoofiline jänku. Eesti Ekspress 24.01.* <http://ekspress.delfi.ee/areen/mai-loog-tai-filosoofiline-janku?id=27685149> (27.07.2017).
- Kesküla, Kalev 2010. *Mälu impeerium, ajaloo eri. – Looming 1,* 116–121.
- Kõvamees, Anneli 2008. *Itaalia eesti reisikirjades: Karl Ristikivi „Itaalia capriccio” ja Aimée Beekmani „Plastmassist südamega madonna”.* Tallinn: Tallinna Ülikooli kirjastus.
- Kõvamees, Anneli 2013. *Nullindate reisikirjad: minu-vaated maailmale. – Methis 11,* 84–96.
- Liiv, Kristel 2012. *Antropoloogiline vaade Petrone Printi reisiraamatute sarjale: „Minu Maroko”, „Minu Nepaal” ja „Minu Argentina”.* Magistritöö. Tartu Ülikool.
- Lisle, Debbie 2006. *The Global Politics of Contemporary Travel Writing.* Cambridge University Press.
- Merusk, Mae 2012. *Minu Sitsiilia. Maffia kohta mitte küsida!* Tartu: Petrone Print.

- Minimus, Leo 1964. Kas uus žanr – turismikiri? – Keel ja Kirjandus 5, 301–303.
- Nielsen, Kati 2013. Minu Kopenhaagen. Jalgrattarapsoodia. Tartu: Petrone Print.
- Pesur, Liis 2013. Minu-sarja fenomen „Minu Eesti” ja „Minu Ameerika” põhjal. Bakalaureusetöö. Tallinna Ülikool.
- Petrone, Epp 2008. „Minu...” sarja raamatute struktuurist, sisust ja stiilist. (Käsikiri.)
- Petrone, Epp 2010. „Minu” sarja fenomen. <http://vildereisid.files.wordpress.com/2010/10/minusarja-fenomen.pdf> (20.03.2017).
- Petrone, Justin 2011. Minu Eesti 2. Mida sa tahad? Tartu: Petrone Print.
- Pilv, Aare 2010. Contra vulgatam. – Looming 4, 562–569.
- Praakli, Kristiina 2009. Minu Itaalia. Kõige kirglikum ja kaootilisem. Tartu: Petrone Print.
- Roose, Margot 2011. Minu Amsterdam. Normaalne on piisavalt hull. Tartu: Petrone Print.
- Rudi, Hanneli 2014. „Minu...” raamatute sari kui moodsa maailma eestlase portree. – Postimees 8.12 <http://kultuur.postimees.ee/3019343/minusarjatute-sari-kui-moodsa-maailma-eestlase-portree> (28.01.2017).
- Salong, Heli 2010. Epp Petrone: olen huvitatud raamatu „Minu Saaremaa” avaldamisest. – Meie Maa, 13.11 <http://www.meiemaa.ee/index.php?content=artiklid&sub=6&artid=39477> (27.12.2010).
- Sanders, Joshunda; Diana Barnes-Brown 2010. Eat, pray, spend: priv-lit and the new, enlightened American dream. – Bitch Magazine. Spring. <http://bitchmagazine.org/article/eat-pray-spend> (28.01.2016).
- Sedman, Kati 2015. Eestlane Euroopas. Eestlaste endakuvand Lääne-Euroopas Petrone Prindi „Minu”-sarja näitel. Magistritöö. Tartu Ülikool.
- Sedman, Kati 2016. Elust välismaal „Minu” vaatenurgast. <https://www.muurileht.ee/elust-valismaal-minu-vaatenurgast/> (26.01.2017).
- Stavans, Ilan, Ellison, Joshua 2015. Reclaiming Travel. Durham, London: Duke University Press.
- Stein, Joel 2013. Millennials: The Me Me Me Generation. – Time 20.05. <http://time.com/247/millennials-the-me-me-me-generation/> (27.07.2017).
- Tavel, Lehte 1986. Reisilt reisiraamatusse. – Keel ja Kirjandus 5, 270–279.
- Thompson, Carl 2011. Travel Writing. New York: Routledge.

- Tiidenberg, Katrin 2015. Image Sharing, Self-Making and Significant Relationships: Understanding Selfie-Practices. Doktoritöö. Tallinna Ülikool.
- Tisdale, Sallie 1995. Never let the locals see your map. – Harper's Magazine 291 (1744). <http://ehis.ebscohost.com.ezproxy.tlu.ee/ehost/detail?vid=3&hid=124&sid=454c4db2-be14-4841-809b-3ca157f9d440%40sessionmgr114&bdata=JnNpdGU9ZWwhvc3QtbGl2ZQ%3d%3d#db=a9h&AN=9508283372> (26.01.2016).
- Vaher, Vaapo 2009. Etapp küll, kuid mitte epohh. – Looming 11, 1564–1573.
- Valdvee, Krista 2008. Uutmoodi elulookirjandus: mälestused reaajas. – Sakala 16.08. <http://www.sakala.ajaleht.ee/180808/esileht/artiklid/5035841.php> (18.01.2011).
- Veenre, Tanel 2014. Aasta sõna: selfie. – Postimees 18.01. <http://arvamus.postimees.ee/2666040/aasta-sona-selfie> (28.01.2017).
- Vela, Helmi 2012. Minu Albaania. Paradiis ja põrgu. Tartu: Petrone Print.
- Velsker, Mart 2009. Uus kirjandus ja uued lugejad. – Looming 10, 1410–1425.
- Viires, Piret 2010. Twilight zone. Nullindad kui hämarala. – Looming 2, 273–282.
- Väljataga, Märt 2010. Oletusi ja kokkuvõtteid nullindate kirjandusest. – Looming 5, 713–725.
- Yano, Maarja 2013. Minu Tökyō. Nähtamatu piiri taga. Tartu: Petrone Print.
- Youngs, Tim 2013. The Cambridge Introduction to Travel Writing. Cambridge University Press.

SUMMARY

PETRONE PRINT'S MY-SERIES: INSIGHT INTO THE LITERATURE OF THE SELFIE ERA

It may be said that in contemporary society the perceiving and experiencing subject is in the foreground. This is also valid in the field of literature, which has been democratised, as anyone can make a book and anyone can write a book, as seen by the boom of autobiographies of all kinds. The *My*-series published by the Estonian publishing company Petrone Print illustrates this tendency. In this series of books, authors describe their lives and activities in a particular country or city. The majority of the authors are not writers, but hail from various fields. The series is a staple of contemporary Estonian literature: the books are constantly in the top ten list and are in high demand in libraries. The phenomenon of this series may be explained by its versatility: it boasts an array of authors from different fields who write about various places. The books are also well structured and easy to read. Taking the *My*-series as an example, the article maps tendencies in contemporary Estonian literature. Subject-centeredness is a central characteristic of contemporary literature, evidenced by the noteworthy volume of books concerned with one's life experiences. The exact genre of this type of literature is ambiguous, which is another characteristic of contemporary literature. The *My*-series of books may be defined as 'literary selfies', as the author foregrounds him/herself, with the world around them serving merely as a backdrop.

Keywords: *My*-series, travel literature, modern Estonian literature